

DEPOZITUL DE BRONZURI DE LA SĂLARD (raionul Oradea, reg. Crișana)

În colecțiile Muzeului regional din Oradea se află un depozit de bronzuri descoperit în 1894 la ferma „Puszta Bodolyo” din satul Sălard, regiunea Crișana.

Din datele menționate în inventarul vechi al muzeului rezultă că din acest depozit, în 1894, au intrat în colecțiile muzeului 58 de piese ¹ și că mai târziu, la o dată nestabilă, acest depozit a mai fost completat cu încă 16 piese ². Deci, în total, din acest depozit s-au achiziționat, în două reprize, 74 de piese, după cum urmează : 4 celturi, 28 de seceri, 36 de brățări, 2 bușe de car, un fragment de centură și 3 bucăți de bronz brut ³. Dintre acestea, astăzi în colecțiile Muzeului regional din Oradea se mai păstrează numai următoarele 62 de piese : 4 celturi, 20 de seceri, 33 de brățări, 2 bușe de car și 3 bucăți de bronz brut, restul dispărând în timpul ultimelor două războaie mondiale (fig. 1—5).

Obiectele de bronz au fost găsite într-un vas de lut cu pereții groși, lucrat rudimentar și nedecorat ⁴. Fragmente din acest vas, intrate în posesiunea muzeului o dată cu piesele de bronz amintite mai sus, au dispărut în împrejurări necunoscute.

Acest depozit a atras în repetate rânduri atenția cercetătorilor, care, de obicei, l-au publicat fragmentar sau cu greșeli în ceea ce privește unitatea lui.

Astfel, pentru prima dată el este amintit de către J. Hampel, sub denumirea de depozitul de la „Puszta Bodolyo” ⁵. Această denumire nu este însă corectă, deoarece „Puszta Bodolyo” era doar o fermă din apropierea comunei Sălard ⁶. În afară de aceasta, în lucrarea sa, Hampel, pe lângă faptul că publică fragmentar depozitul, doar 28 de piese, atribuie o parte din obiecte depozitului de la Josani (Krajnikfalva) ⁷.

¹ Catalogul Muzeului din Oradea, 1894, II, p. 32, al. 8.

² *Ibidem*.

³ Inv. vechi nr. 2 263—2 337.

⁴ J. Hampel, *Két őskori bronzlelet Biharmegyéből*, în *AE*, XIV, 1894, p. 193.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Borovsky Sámuel, *Bihar Vármegye Története*, Budapesta, 1896, p. 146.

⁷ J. Hampel, *op. cit.*, p. 196, pl. I, 2—5, 8—9, 12, 16—17, 19. Aceste piese, atribuite de către J. Hampel depozitului de la Josani, în lucrarea de față sînt considerate ca aparținînd depozitului de la Sălard (fig. 1/8, 10, 11; 2/1, 4, 7, 10; 3/2—3).

Ulterior, Cséplő Péter amintește descoperirea de obiecte de bronz de la Sălard ; copiind însă planșele lui J. Hampel din lucrarea sus-amintită, comite aceeași greșeală ⁸.

J. Hampel menționează din nou depozitul de la Sălard, sub denumirea de „Pusztá Bodolyo”, în lucrarea sa monografică asupra descoperirilor de obiecte de bronz din Ungaria ⁹, în care face aceeași greșeală (planșele din această monografie sînt aceleași ca în lucrarea amintită mai sus a aceluiași autor).

De asemenea, Nils Åberg, în lucrarea sa de sinteză asupra cronologiei epocii bronzului și Hallstattului din Europa centrală, ocupîndu-se de culturile din perioada a IV-a a epocii bronzului din Europa centrală, atribuie depozitului de la Josani două culturi din depozitul de la Sălard ¹⁰.

După o informație sumară a lui F. Ardos, rezultă că depozitul de la Sălard s-a descoperit în apropierea unor tumuli, dintre care unii secționati, din hotarul numit Bodolyos ¹¹. Pentru prima dată depozitul nostru este menționat corect de către Fr. Holste, care, publicînd 8 piese din această descoperire, menționează faptul că în Muzeul regional din Oradea sînt amestecate piesele din depozitele de la Sălard și Josani ¹².

Acest amestec de bronzuri se explică, pe de o parte, prin faptul că piesele depozitului de la Sălard au fost achiziționate în două serii, din care prima sub denumirea de „depozitul de bronzuri de la Pusztá Bodolyo”, iar pe de altă parte prin aceea că depozitul de bronzuri de la Josani a intrat în patrimoniul Muzeului regional din Oradea în intervalul achiziționării celor două loturi de bronzuri din depozitul de la Sălard. În afară de acestea, inventarul Muzeului din Oradea s-a întocmit după ce depozitul a fost publicat de J. Hampel, iar literatura de specialitate în care s-a menționat această descoperire s-a condus după publicațiile lui J. Hampel. Pentru a se înlătura erorile relativ la unitatea acestei descoperiri, am considerat necesară republicarea integrală a celor 62 de piese păstrate din depozitul de bronzuri de la Sălard. Unitatea acestui depozit este asigurată atît prin patina caracteristică de culoare verde-albăstruie, de pe cele mai multe obiecte, exceptînd secerile, care au o patină de culoare verde-deschis, cît și prin caracteristicile generale ale formelor pieselor.

În acest scop se prezintă caracteristicile următoarelor 62 de piese din inventarul acestui depozit, păstrate astăzi în colecțiile Muzeului regional din Oradea :

1—4. Trei culturi întregi și unul fragmentar (fig. 1/1—4). Culturile întregi se caracterizează prin gura dreaptă și puternic îngroșată în formă de manșon, secțiunea corpului oval-alungită și trecerea lină între corpul cultului și lama cu tăiș.

⁸ Cséplő Péter, *Néhány Érdekesebb leletünk Bihar-vármegyének történet előtti idejéből*, Bihar Vármegyei Történelmi Egylet Évkönyve, 1896/1897, p. 38—40 și pl. II.

⁹ Cf. J. Hampel, pl. CCIV, în care se publică aceleași 28 de piese ca în lucrarea citată mai sus. Pe pl. CCV, în care sînt reprezentate piesele depozitului de la Josani (Krajnikfalva), autorul include și obiectele cu numerele de inventar menționate mai sus din depozitul de la Sălard.

¹⁰ N. Åberg, *Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Chronologie*, vol. V, Stockholm, 1935, p. 93, fig. 171. Culturile sînt din depozitul de la Sălard și nu din acela de la Josani. Aceste culturi sînt reprezentate în lucrarea de față în fig. 1/1—2.

¹¹ F. Ardos, în *Familia*, III/4, 1936, p. 70.

¹² Fr. Holste, *Hortfunde Südosteuropas*, Marburg/Lahn, 1951, p. 25 și pl. 47/31—38.

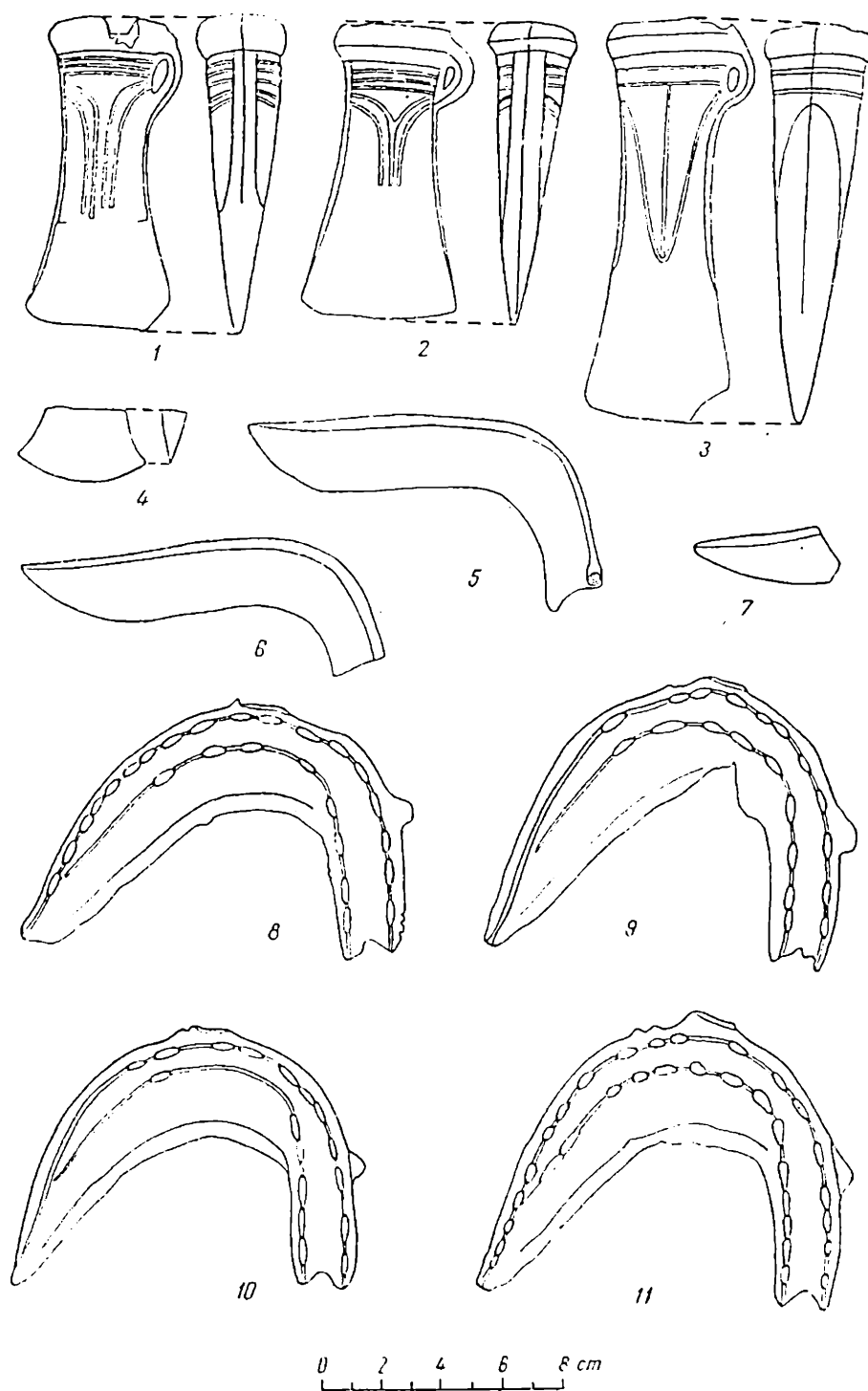

Fig. 1. — Cetturi cu marginea îngroșată la exterior și decor în relief (1-3), fragment de celt (4), seceri cu buton (5-7) și seceri cu limbă la mâner (8-11).

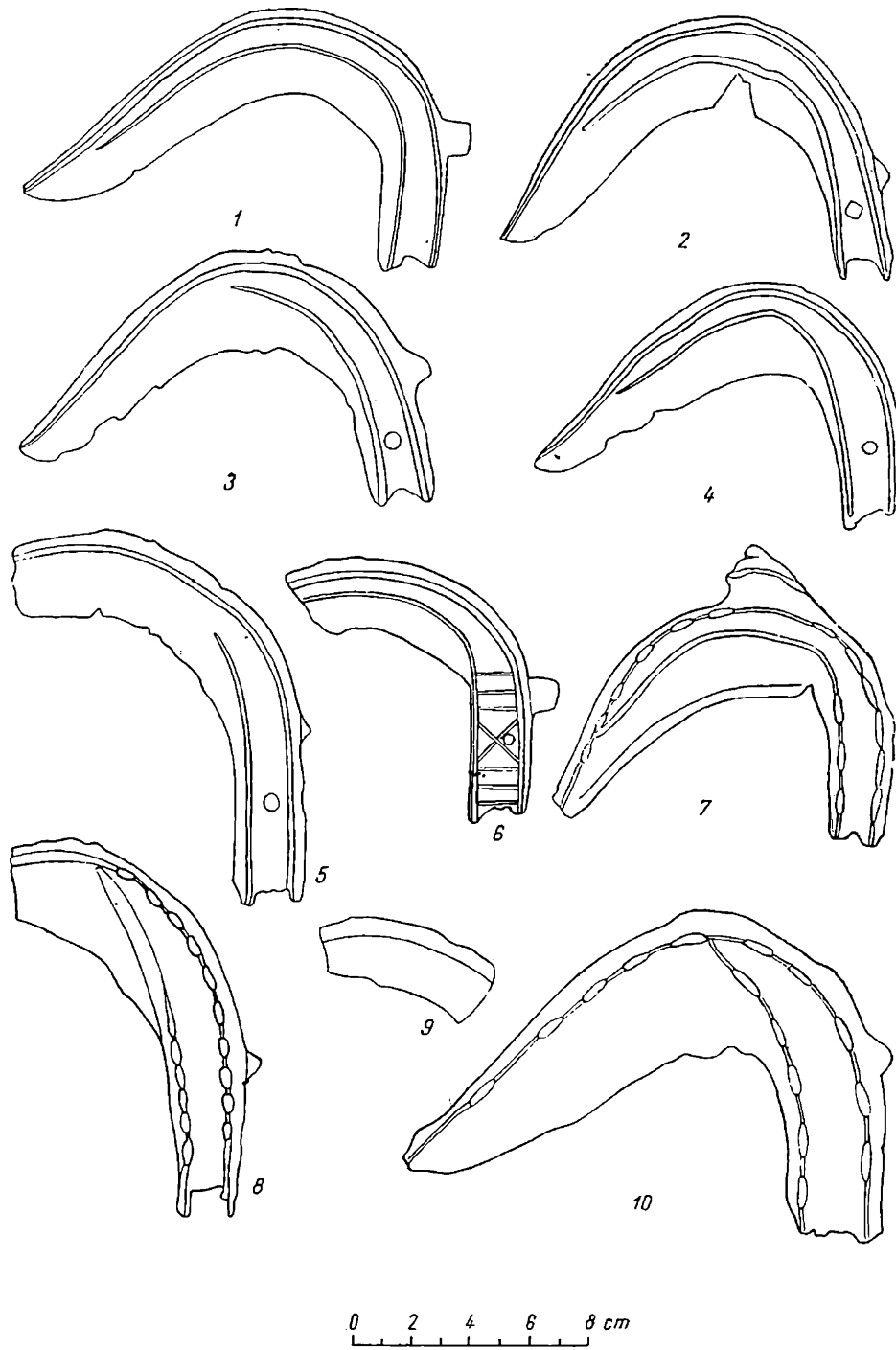

Fig. 2. — Seceri cu limbă la mâner (1—10).

În afară de aceste asemănări, cele trei celturi se deosebesc între ele atât prin forma, cât și prin decorul lor.

Astfel, primul dintre ele se caracterizează prin gura îngroșată în formă de manșon, corpul ușor arcuit, tăișul convex, toarta masivă de secțiune rombică și mult alungită. Decorul de pe ambele fețe late este constituit dintr-o bandă din trei linii orizontale paralele, ușor reliefate, sub care urmează o altă bandă din câte două linii verticale și paralele în relief, reuuite și cu capetele la partea superioară răsfrînte (fig. 1/1). Pe laturile înguste se observă câte o dungă lată, netezită într-o oarecare măsură, provenind de la suprapunerea neexactă a celor două valve de la turnat. Tăișul, spre latura îngustă posterioară, prezintă o știrbitură. Patina a fost îndepărtată în câteva locuri.

Al doilea dintre aceste celturi, ceva mai masiv, prezintă gura îngroșată, tot în formă de manșon, tăișul arcuit și tras foarte puțin în sus, înspre latura anterioară și toarta de secțiune oval-ascuțită (fig. 1/2). Decorul constă tot dintr-o bandă din trei linii orizontale și paralele, sub care urmează o altă bandă, constituită din câte două linii verticale și paralele în relief și cu capetele superioare răsfrînte. Pe laturile înguste se află câte o bandă verticală, netezită superficial. Patina pe alocuri este ștearsă.

Al treilea exemplar se caracterizează prin gura în formă de manșon, corpul mult alungit în comparație cu lungimea celtului, tăișul arcuit și toarta din bandă oval-rotundă (fig. 1/3). Partea superioară a manșonului este neregulată, iar cea posterioară a tăișului știrbită puternic. Decorul este format dintr-o bandă din două linii orizontale în relief, sub care se găsește un motiv din dungi ușor reliefate, în formă de triunghi isoscel, cu vârful în jos și înălțimea indicată printr-o linie verticală. Pe fețele înguste se observă o unghia de la turnat, care a fost netezită cu grijă. Patina pe alocuri a fost îndepărtată recent.

Din al patrulea celt s-a păstrat doar lama cu tăiș, fără să se poată preciza tipul de celt căruia îi aparține.

5—24. Douăzeci de seceri, dintre care 14 întregi și 6 fragmentare (fig. 1/5—11; 2/1—10; 3/1—3).

Trei dintre aceste seceri, dintre care una întreagă și două fragmentare, sînt de tipul cu buton (fig. 1/5—7). Acestea se caracterizează prin lama lată terminată într-un vîrf ușor îndreptat în sus, dosul îngroșat și buton pe colțul posterior al mînerului scurt și îndoit în unghi aproape drept față de lama propriu-zisă.

Alte 14 seceri sînt de tipul cu limbă la mîner. Dintre acestea 10 sînt întregi și 4 fragmentare. Exemplarele acestei variante se caracterizează prin arcuirea mai mult sau mai puțin accentuată a lamei, de obicei lată și numai rar mai îngustă, vârful ușor răsfrînt, spinarea lamei îngroșată, trecerea lină de la lamă la mîner, ciotul de la turnat păstrat pe spinarea îngroșată, în dreptul părții superioare a mînerului, uneori și în dreptul mijlocului lamei, și o nervură interioară în relief, paralelă cu spinarea îngroșată, de la baza mînerului și pînă la vârful lamei (fig. 1/8—11; 2/1—2, 4, 6—7), sau limitată numai în dreptul mînerului (fig. 2/3, 5, 8, 10).

Șapte din aceste exemplare sînt prevăzute, pe spinarea îngroșată și nervura interioară, cu adîncituri oval-ascuțite (fig. 1/8—11; 2/7—8, 10), iar un altul pe lama mînerului, cu un motiv de dungi care se întretaie, încadrat de o parte

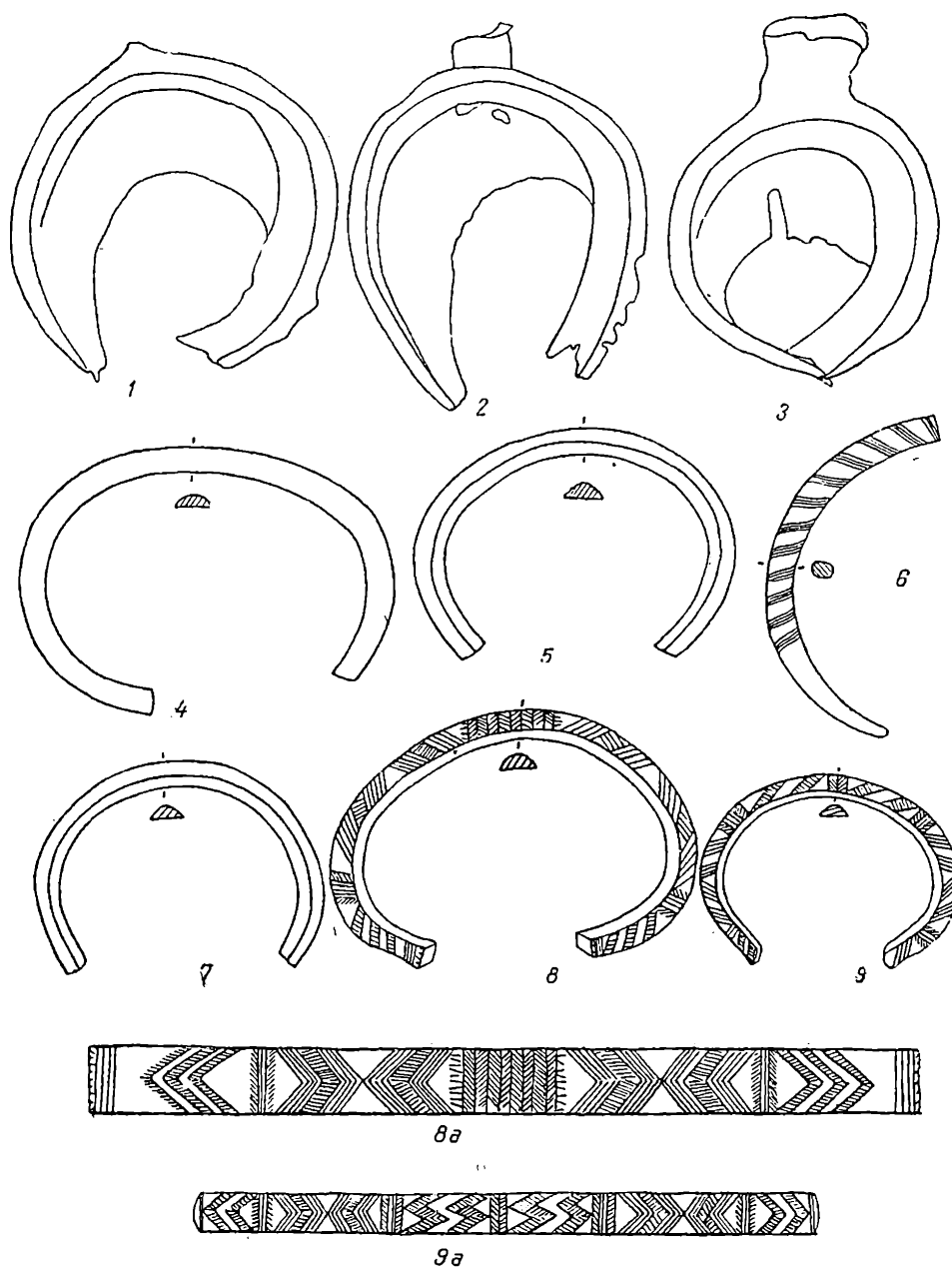
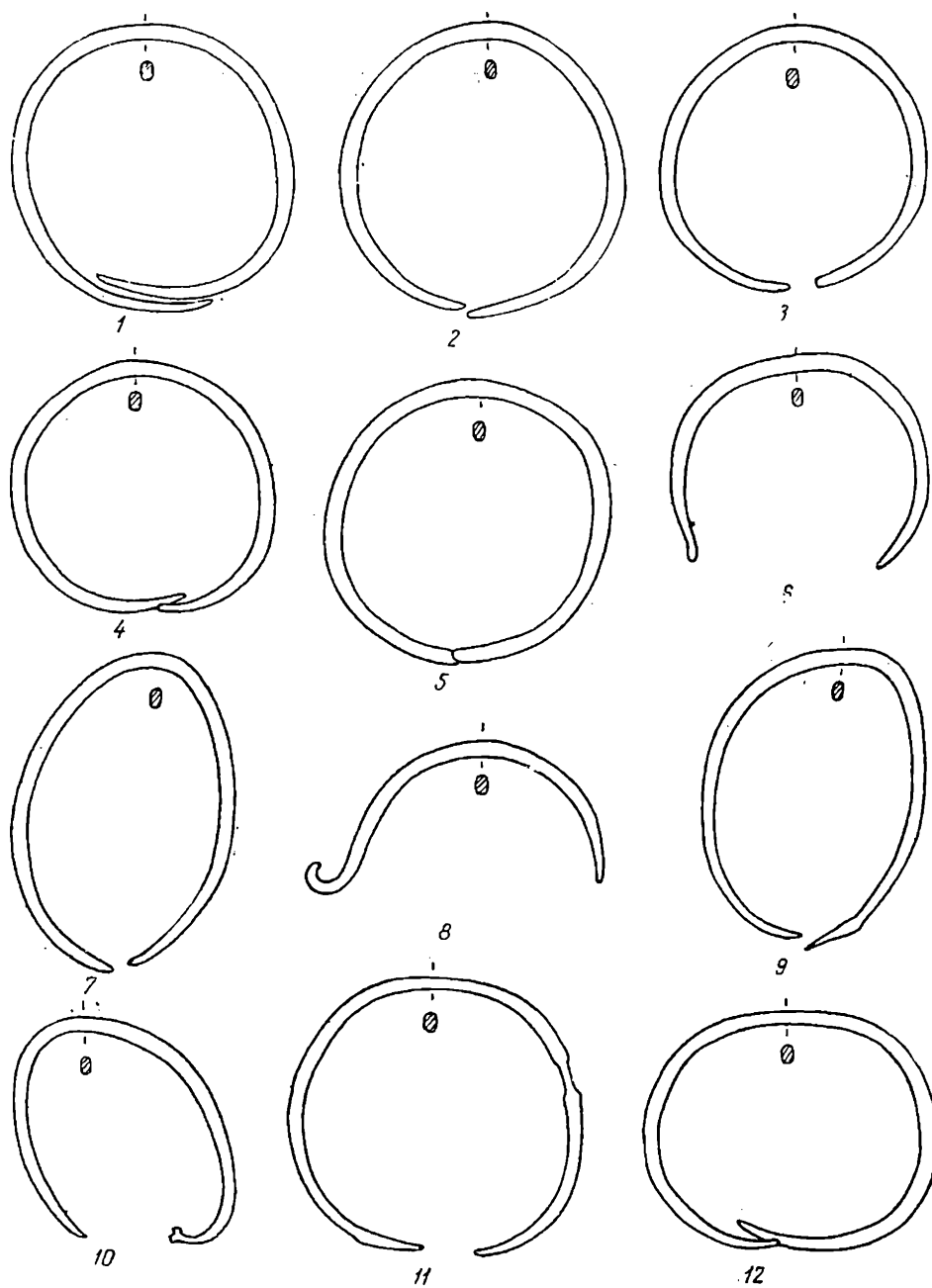

Fig. 3. — Seceri cu limbă la miner de formă specială (1-3) și brățări (4-9).

0 2 4 6 8 cm

Fig. 4. — Brățări (1-12).

și de alta cu câte o bandă din trei dungi horizontale și paralele, toate în relief ușor (fig. 2/6). Acest din urmă fragment de seceră este de culoare verde mult mai închisă decât celelalte exemplare.

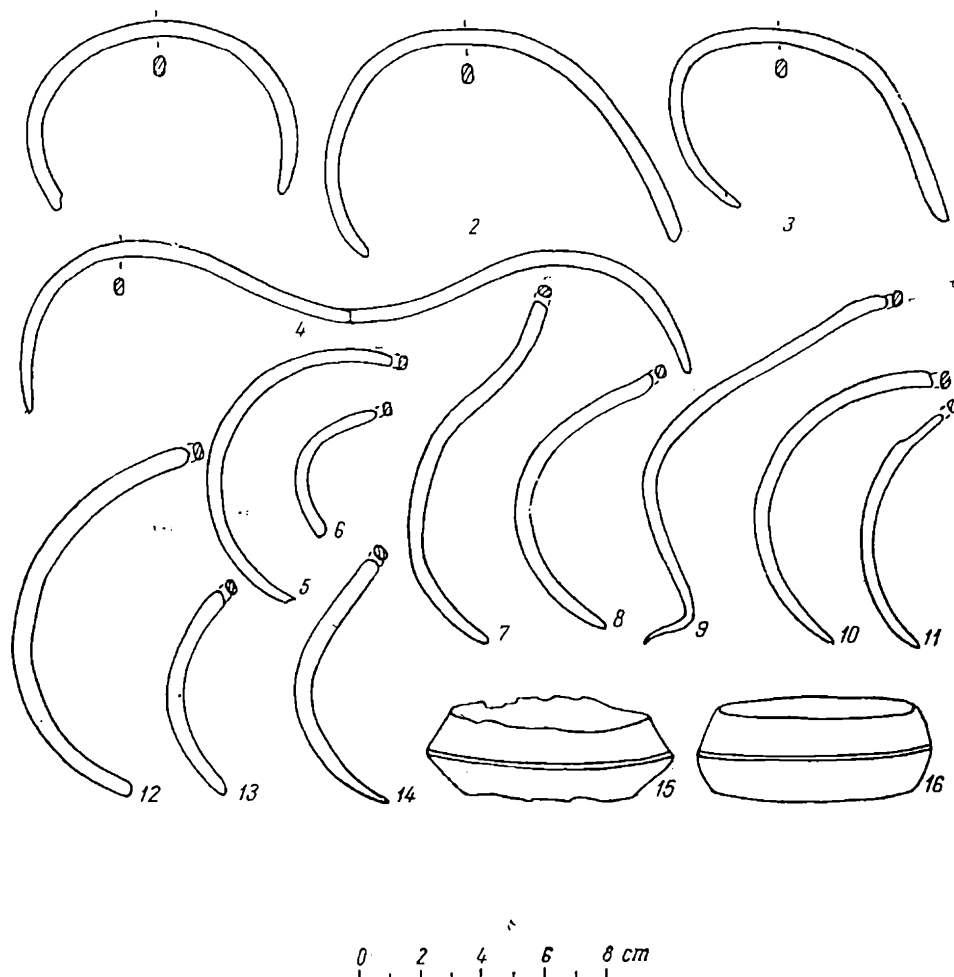

Fig. 5. — Brățări (1—14) și buceșe de car (15—16).

În fine, alte trei seceri, de formă specială, nu sînt în realitate altceva decît seceri cu limbă la mîner, îndoite rotund și cu capetele apropiate (fig. 3/1—2) sau suprapuse (fig. 3/3). Secerile de acest tip se caracterizează prin lama lată, spinarea îngroșată, nervura interioară pînă la vîrf sau limitată pe o porțiune a lamei și prin ciotul de la turnat de pe centrul curburii spinării îngroșate sau, într-un singur caz, din dreptul mînerului.

25—57. Treizeci și două de brățări deschise, dintre care 14 întregi și 18 mai mult sau mai puțin fragmentare (fig. 3/4—9; 4/1—12; 5/1—14).

Cinci dintre acestea aparțin variantei de formă ovală, din bară de secțiune plan-convexă, cu capetele nesubțiate, și numai într-un singur caz ușor răsfrînte

spre exterior (fig. 3/4—5, 7—9). Numai două exemplare sînt decorate cu benzi de dungi unghiulare, zig zaguri verticale și cu motive în formă de căpriori (fig. 3/8—8 a, 9—9 a). La rîndul lor, unele dintre aceste motive decorative sînt însoțite de șiruri de dungi scurte oblice, iar altele sînt umplute cu hașuri oblice.

Alte 26 de brățări, nedecorate, dintre care 10 întregi și 16 fragmentare, aparțin variantei caracterizată prin bară mai puțin masivă, de secțiune oval-rotundă și subțiată treptat spre capetele mai mult sau mai puțin apropiate sau chiar suprapuse (fig. 4/1—12; 5/1—14).

În fine, un fragment de brățară din bară de secțiune oval-rotundă și cu capătul subțiat, decorat cu benzi scurte oblice a cîte patru dungi, poate fi considerată ca reprezentînd o a treia variantă de brățară din acest depozit (fig. 3/6).

58—59. Două bușe de car, din placă de bronz de secțiune unghiulară (fig. 5/15—16).

60—62. Trei fragmente de bronz brut, de formă neregulată și de culoare închisă.

În ceea ce privește tehnica producerii obiectelor de bronz din acest depozit după urmele păstrate de la turnare, rezultă că celturile au fost turnate direct în forme bivalve, de lut sau de piatră, în general bine potrivite atît în lățime cît și în lungime. După poziția ciotului de la turnat de pe capetele torțiilor, se poate deduce că metalul a fost introdus în forme printr-un canal oblic săpat în dreptul torții. După turnare, neregularitățile de pe marginile înguste ale celturilor, provenite de la o ușoară nepotrivire a celor două valve, au fost îndreptate cu o oarecare grijă. În timpul turnării s-a introdus în formă un dop de lut cu capul rotunjit, pentru a obține orificiul longitudinal necesar înmănușării. Spre deosebire de celturi, secerile au fost turnate în forme monovalve acoperite, deoarece dosul lor este neted. În acest caz metalul a fost introdus în forme printr-un canal din dreptul ciotului de la turnat. În ceea ce privește secerile de formă specială, este probabil că ele au fost îndoite imediat după turnare. La rîndul lor, brățările au fost turnate în forme bivalve, îndepărtîndu-se cu mare grijă neregularitățile de la turnat.

Din punct de vedere cronologic, depozitul de bronzuri de la Sălard, pe baza analogiilor pe care le prezintă piesele din inventarul lui cu altele din descoperirile de bronzuri din spațiul romîno-ungar (Zagon-Ceremuș, Zagon-Metehegy, Moigrad, Tăuteu, Aranyos, Tiszaszentimre ș.a.), poate fi considerat ca aparținînd seriei de bronzuri Moigrad-Tăuteu din faza Hallstatt B¹ (secolul al X-lea î.e.n.)¹³.

IVAN ORDENTLICH

¹³ Pentru această fază vezi *Istoria României*, vol. I, 1960, p. 148.

КЛАД БРОНЗОВЫХ ПРЕДМЕТОВ В СЭЛАРДЕ (р-н Орадя, обл. Кришана)

РЕЗЮМЕ

В коллекции областного музея г. Орадя хранятся 62 бронзовых предмета из клада, найденного в 1894 г. в глиняном сосуде в Сэларде: 4 кельта, 20 серпов, 33 браслета, 2 втулки телеги и 3 куска необработанной бронзы (рис. 1—5).

Этот клад был опубликован И. Гампелем, который считал этот клад происходящим из Пуста Бодолио; по мнению автора статьи, это неверно, поскольку Пуста Бодолио представляет собой всего лишь отдельное хозяйство близ села Сэлард.

И. Гампель, помимо того, что описывает лишь 28 предметов из инвентаря этого клада, относит часть предметов—как и Чеплэ Петер и позднее Н. Аберг — к кладу в Жосани (Крайникфалва). Автор данной статьи считает, что эти предметы, относимые к кладу в Жосани, принадлежат к кладу в Сэларде (рис. 1/8, 10, 11; 2/1, 4, 7, 10; 3/2—3).

Эту путаницу с двумя кладами (о которой говорил и Фр. Гольште) автор объясняет, с одной стороны, тем, что предметы клада в Сэларде были приобретены в два приема — в 1894 г. и затем позднее (дата точно не известна), причем первое приобретение названо кладом бронзовых предметов из Пуста Бодолио; с другой стороны тем, что клад бронзовых предметов из Жосани стал собственностью Музея в Ораде в промежуток времени, когда были приобретены обе части клада в Сэларде. Кроме того, доказано, что инвентарь Музея из Оради был составлен после того, как И. Гампель опубликовал клад; специальная же литература, в которой упоминается эта находка, основывалась на описании И. Гампеля.

Для устранения ошибок в вопросе об единстве этой находки сочли нужным снова полностью опубликовать 62 предмета из клада в Сэларде. Единство находки доказывается как характером патины, так и общими чертами формы предметов.

Описав форму и технику изготовления групп предметов, автор включает клад из Сэларда в серию бронзовых предметов Мойград-Тэутеу фазы Гальштат В1 (X в. до н.э.).

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Кельты с утолщенным краем отверстия, украшенные рельефным рисунком (1—3), обломок кельта (4), серпы с кнопками (5—7) и серпы с рукояткой (8—11).

Рис. 2. — Серпы с рукояткой (1—10).

Рис. 3. — Серпы с рукояткой особой формы (1—3) и браслеты (4—9).

Рис. 4. — Браслеты (1—12).

Рис. 5. — Браслеты (1—14) и втулки от телеги (15—16).

LE DÉPÔT D'OBJETS EN BRONZE DE SĂLARD (distr. d'Oradea, rég. de Crişana)

RÉSUMÉ

Les collections du Musée d'Oradea comprennent 62 pièces faisant partie du dépôt d'objets en bronze découvert en 1894, dans un vase en terre glaise, à Sălard, à savoir : 4 haches à douille, 20 faucilles, 33 bracelets, 2 moyeux de chariot et 3 morceaux de bronze brut (fig. 1—5).

Ce dépôt a été publié par J. Hampel comme provenant de Puszta Bodolyo, ce qui — suivant l'auteur — est inexact, vu que Puszta Bodolyo est une simple ferme dans le voisinage du village de Sălard. En outre, J. Hampel n'a publié que 28 objets du dépôt, considérant — tout comme Cséplő Péter et, plus tard, N. Åberg — qu'un certain nombre de pièces auraient fait partie du dépôt de Josani (Krajnikfalva). Les pièces attribuées antérieurement au dépôt de Josani sont, dans la présente communication, considérées comme faisant partie du dépôt de Sălard (fig. 1/3, 10, 11; 2/1, 4, 7, 10; 3/2—3).

La confusion entre les objets en bronze de ces dépôts, qui avait déjà été signalée par Fr. Holste, peut, d'après l'auteur, s'expliquer en premier lieu, par le fait que les pièces du dépôt de Sălard ont été acquises par le Musée d'Oradea en deux tranches, une première fois en 1894 (sous l'appellation de dépôt de Puszta Bodolyo), puis à une date ultérieure qui n'est pas connue exactement; en second lieu, par le fait que le dépôt de Josani est entré dans le patrimoine du Musée d'Oradea dans l'intervalle compris entre l'acquisition des deux lots du dépôt de Sălard. L'inventaire du Musée est postérieur à la publication de J. Hampel, et la littérature de spécialité qui mentionne la découverte s'est guidée, elle-aussi, sur les indications données par cet auteur.

Afin de dissiper ces erreurs d'attribution et de rétablir l'unité du dépôt de Sălard — unité qui ressort autant des caractères des objets que de l'unité de la patine —, l'auteur a estimé utile d'en republier intégralement les 62 pièces constitutives.

Après la description détaillée des différents groupes d'objets, l'auteur situe le dépôt de Sălard dans la série d'objets en bronze de Moigrand — Tăuteu, appartenant à la phase B1 du Hallstat (Xe siècle av. n. è.).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Haches à douille au bord élargi à l'extérieur et à décor en relief (1—3), fragment de hache à douille (4), faucilles à bouton (5—7), faucilles à languette (8—11).

Fig. 2. — Faucilles à languette (1—10).

Fig. 3. — Faucilles à languette de forme spéciale (1—3) et bracelets (4—9).

Fig. 4. — Bracelets (1—12).

Fig. 5. — Bracelets (1—14) et moyeux de chariot (15—16).